

KORTVERSION

Vattenkraft viktig förnybar energi

- Vattenkraften spelar en viktig roll när Sverige ska gå över till förnybara energikällor. Det menar många politiker, både från höger till vänster.
- Samtidigt togs politiska beslut om en hårdare miljöprövning av anläggningarna och då nämns inte vattenkraftens betydelse i energisammanhang. I dag ser man bakspeglarna av denna myndighetsutövning.
- Krocken blir ytterligare tydlig när biologisk mångfald, som bättre fiskvägar, ställs mot kultur- och miljöhänsyn. Vilka intressen ska väga tyngst?
- En ny EU-dom kan dock förändra läget. I denna dom hänvisas till FN:s klimatavtal och Kyoto-protokollet. Här framgår att EU ska prioritera produktion av förnybara energikällor.
- Professorn vid KTH, Thomas Sandberg, anser att produktionen av lokal vattenkraft kan fördubblas i Småland. Det finns en stor potential som man måste ta tillvara. Han menar att den lokala vattenkraften är energikälla att räkna med när samhället ska ställa om från fossilberoende till fossilfritt.
- Länsstyrelsens inställning är att ägare av vattenkraftverk, dammar och kvarnar bör ansöka om miljöprövningstillstånd.

I MORGON:
Politikerna reagerar

VATTENKRAFT DEL 2: EN BRANSCH UNDER PRESS

Bakom många vattenkraftsanläggningar i länet finns entusiaster och ideella krafter. Lönsamheten är inte stor. Men produktionen av el kan ändå vara värdefull i en liten bygd.

Miljön kring Barsbro är vacker. Byn har försetts med vattenkraft sedan 1917, berättar Roland Albinsson och Lars Lundsten.

Små kraftverksägare får det allt svårare

BARSBRO/ROTTNE

Bakom Barsbro Kraftaktiebolag står ett gäng entusiaster. Det lilla vattenkraftverket norr om Växjö försörjer ett 50-tal hushåll.

Vattenkraftverket i Barsbro tillkom 1917. Kraftverket ligger vid Mörumsån ett par mil norr om Växjö.

Under flera decennier

var hela byn beroende av kraftverket för dess elförsörjning. Det var i drift fram till 1976, därefter lades det i träda.

30 år senare var det ett gäng entusiaster som bestämde sig för att köra igång kraftverket igen. Initiativtagare var Frank Gunnarsson och Barsbro Kraftaktiebolag bildades. Föreningen fick ett arrendeavtal med Växjö kom-

mun och 2008 byggdes nytt turbinhus. I avtalet ingår också ett åtagande med kommunen att sköta regleringen av Sörabysjön som ligger uppströms kraftstationen.

Jordbruksverket har bidragit med stöd för restaurering av Barsbro vattenkraftverk. Bakgrunden är viljan att stödja förnybar energi.

– De gamla turbinerna som stod här fungerade inte. Men det hjälpte Willy Lundgren, från Vetlanda, till med. Han är tredje generationens turbinbyggare. På så sätt har vi byggt två nya propellerturbiner själva, berättar Lars Lundsten, när han tillsammans med Roland Albinsson guidar runt på anläggningen

Roland Albinsson är en

Redaktör:
Johan Persson
0470-77 06 02
E-post:
inblick@smp.se

Alltid senaste nytt!
Smp.se

FOTO: PER SANDEBACK

av dessa eldsjälur som har sysslat med vattenreglering i hela sitt liv. Han har arbetat på Södra, Sydskraft och Växjö kommun och har en erfarenhet av den småskaliga vattenkraften som få har.

– Jag ser den småskaliga vattenkraften som miljövänlig, den gör mindre skada är den storskaliga driften, säger Roland Albinsson.

Barsbro kraftverk har en effekt på 130 kW. Årsproduktionen ligger på 650 000 kWt och elen går ut på befintligt elnät till Bixia. Elcertifikat ger viss subvention.

– Men å andra sidan betalar vi 44 000 kronor i fastighetsskatt, så några stora vinster handlar det knappast om, konstaterar Roland Albinsson.

Lars Lundsten och Roland Albinsson visar runt i omgivningarna. Det är en vacker, idyllisk miljö, en gammal kulturtrakt.

Skälet till att de satsade på vattenkraften är intresset för miljön och att det finns en kulturhistorisk tradition. Att ett 50-tal villor kan få sin energi genom kraftverket är heller ingen dum lösning.

På tomten står den äldre kraftstationsbyggnaden och den fungerar numera som museum som Söraby hembygdsförening har ansvar för.

Den gamla kvarnen finns kvar. Här finns utrustning för att mala mjöl. Det mesta är intakt. Men det är svårt att hitta någon som är intresserad som vill dra igång det hela.

Lars Lundsten och Ro-

"Vi har byggt två nya propellerturbiner själva."

LARS LUNDSTEN
Barsbro Kraft AB.

land Albinsson har funderat på att göra museum av kvarnen. Fast det kostar pengar och kräver underhåll.

Medlemmarna i kraftverket känner bra stöd från Växjö kommun, men står på kollisionskurs med länsstyrelsen. Bolaget har ett miljöprövningstillstånd som det inte är aktuellt att förnya.

– Nya tillstånd kan bli mycket dyra för oss, kanske runt två-tre miljoner kronor. Någon övre gräns finns inte i dessa processer, suckar Roland Albinsson.

TEXT
JAN BÅRTÅS
jan.bartas@smp.se
0470-77 06 16

Nästa uppslag: Många saknar tillstånd

Den småskaliga vattenkraften är en energikälla att räkna med. Produktionen skulle kunna fördubblas, menar Thomas Sandberg, professor emeritus vid KTH. FOTO: JAN BÅRTÅS

Produktionen av småskalig el kan fördubblas

Vattenkraftverken i sydöstra Sverige skulle kunna fördubbla sin produktion av el. Det menar Thomas Sandberg, professor emeritus vid KTH, som konstaterar att dessa kraftverk har en roll att fylla för landets elproduktion.

"Många av dessa kraftverk finns i gamla kulturmiljöer och ibland med rötter till medeltiden. Naturen och miljön är av stor betydelse."

THOMAS SANDBERG
professor emeritus KTH

Den småskaliga vattenkraften är under stark press, förklarar han. Låga elpriser, vikande lönsamhet och hårda krav på miljöprövningar gör att branschen i det närmaste står still. Ingen vill satsa och expandera.

Men fördelarna med småskalig vattenkraft är flera, påtalar han. Vattenkraften står för en stabilitet och produktionen av energi är som högst när efterfrågan är som störst.

Andra fördelar är att vattenkraften bidrar till att minska koldioxidutsläppen.

– Anläggningarna minskar också risken för översvämningar och torrläggningar. Man underlättar dessutom för vattenförsörjningen i området, säger han.

Bara i Kronobergs län finns runt 75 vattenkraftverk, nästan alla är små i storleken. I hela sydostregionen handlar det om 225 verk. Som småskaligt vattenkraftverk räknas anläggningar som har en elproduktion på mindre än tio megawatt.

De flesta av dessa små kraftverk är underut-

byggda, menar Thomas Sandberg. Med fler turbiner skulle produktionen kunna öka avsevärt.

– Många av dessa kraftverk finns i gamla kulturmiljöer och ibland med rötter till medeltiden. Naturen och miljön är av stor betydelse.

Det svåraste hindret är de nya, hårda miljöprövningarna, vilket skapar en stor rättsosäkerhet framöver. Ingen vet hur det blir.

– Länsstyrelsernas förlägganden måste stoppas.

I dag råder en situation där kammarkollegiet på egen hand kan dra igång en utredning om ett litet kraftverk för att pröva om anläggningen uppfyller nya miljökrav. Kostnaderna för dessa utredningar hamnar hos ägaren av kraftverket.

– En fullständigt orimlig och rättsosäker situation, menar Thomas Sandberg.

JAN BÅRTÅS

VATTENKRAFT DEL 2: MÅNGA ANLÄGGNINGAR SAKNAR TILLSTÅND

Bara i Växjö kommun finns ett 80-tal vattenanläggningar, som dammar, kvarnar och kraftverk, som påverkas av nya miljökrav med tillståndsgivning. Kommunen äger vissa anläggningar, men de flesta ägs av privatpersoner.

Kommunens anläggningar saknar ofta tillstånd

VÄXJÖ

Den sjömiljöansvarige vid Växjö kommun, Andreas Hedrén, ser stora bekymmer framöver för många av dessa anläggningar om de samtliga ska genomgå en prövning enligt miljöbalken.

– I vissa fall har vi övergivna och herrelösa dammar. I andra fall är det privatpersoner som tidigare gjort stora investeringar. Nu råder en osäkerhet. Folk säljer sina anläggningar och de som köper dem kan få framtida problem. Många har gått på minor i sina förvärv, säger Andreas Hedrén.

Han är tydlig med att Växjö kommun inte är emot miljöförbättringar inom sina egna anläggningar. Kommunen äger fyra kraftverk och ett tiotal dammar. En del är uttjänta, medan andra fungerar väl. Därför har kommunen tagit fram en strategi för de närmaste tio år till förbättringar och investeringar.

Tanken är att samliga av kommunens vattenkraftverk ska ha fiskvandringvägar, fingaller och vägar

"Folk säljer sina anläggningar och de som köper dem kan få framtida problem. Många har gått på minor i sina förvärv."

ANDREAS HEDRÉN

Sjömiljöansvarig vid Växjö kommun.

för fiskar att vandra nedströms.

Vad gäller Åby kraftverk pågår en process med prövning. I övrigt beräknas kostnaderna för regleringarna hamna runt tio miljoner kronor.

Av Växjö kommuns vattenanläggningar är det bara var femte som har tillstånd enligt miljöbalken. I riket ser det ännu sämre ut och här är det endast tre procent som har tillräckliga tillstånd.

De största ingreppen i vattenmiljöerna i Kronobergs län handlar dock inte om kvarnar, sågar och kraftverk, förklarar Andreas Hedrén. Istället handlar det om sjösänk-

ningar och dikningar. Men just nu fokuserar staten, med länsstyrelserna och havs- och vattenmyndigheten, på just vattenkraften.

Ekonomiskt handlar det inte om några stora vinster med vattenkraftverk. För Växjö kommun är intäkterna runt en miljon kronor per år för närvarande. Främsta skälet just nu är de låga elpriserna. Men förhållandena kan ändå ändras snabbt. Framöver diskuteras allt mer om att energin ska komma från förnybara källor, som sol, vind och vatten.

– Under dagtid står den småskaliga vattenkraften i södra Sverige för en stor del av energin.

Andreas Hedrén ser EU:s vattendirektiv som en oerhört stor fråga i samhället som det har debatterats för lite kring. Politiskt har intresset varit ljumt fram till nu. Många känner inte till vilka konsekvenser direktivet kan få för svenska vattenanläggningar och vad det kan kosta.

– Vattenmyndigheterna har tagit fram förslag till

åtgärdsprogram och det handlar bland annat om att ordna vandringsvägar för fisken.

I södra Östersjöns distrikt har siffran 600 miljoner kronor nämnts för 1800 dammar och vattenkraftverk.

– Den verkliga kostnaden är något helt annorlunda och flera miljarder kronor, säger Andreas Hedrén.

I dag råder en situation där en enskild kvarndammsägare eller vattenkraftsägare kan bli föremål för granskning av länsstyrelsen, kammarkollegiet och havs- och vattenmyndigheten under en och samma gång. Ett gammalt tillstånd, som baseras på urminnes hävd eller privilegiebrev, gäller inte längre och ny prövning ska göras.

Samma privatperson lyssnade till staten för drygt tio år sedan och uppmantrades att satsa på småskalig energi, bland annat genom elcertifikat och investeringsstöd.

JAN BÄRTÅS
jan.bartas@smp.se
0470-77 06 16

Kraftverket vid Hanefors, utanför Ingelstad, togs ur drift 2014 och

Vattenkraften i Gäddeviksås står stilla

Sedan drygt ett år tillbaka står Rune Nilssons minkraftverk i Gäddeviksås still. Rune Nilsson saknar giltiga tillstånd för fortsatt drift efter en tillsyn av länsstyrelsen.

GÄDDEVIKSÅS. – Jag avvaktar och ser vad som händer framöver. Men det är nog inte så stora möjligheter att komma igång igen, säger han.

Det lilla vattenkraftverket i Mieån vid Gäddeviksås kvarn och såg ligger vackert i en lummig och natur-

skön miljö. Kvarnen har funnits sedan 1780 och Rune Nilsson förvärvade anläggningen 1979 efter sin farbror Knut Nilsson.

Kraftverket har en effekt på 33 kW och årsproduktionen låg tidigare på runt 150 000 kWh. Elen sålde han vidare till ett elbolag.

Men sedan i april förra året får verket inte drivas längre. Anläggningen lever inte upp till dagens hårdare miljökrav. Ett av skälen är att det saknas vandringsvägar för fisken.

”Bestämmelserna kring

urminnes hävd är inte heller aktuella i detta fall, eftersom turbinerna installerades så sent som 1932 och 1946”, står det i beslutet.

– Det finns en vattendom från 1989 och den har tidigare gällt. Jag har vidtagit en del åtgärder som upprättat flödesmätningar och då fick jag det godkänt, säger Rune Nilsson.

Turbinerna byggdes under 1930- och 40-talet och under 1980-talet renoverade Rune Nilsson hela anläggningen själv.

Att söka tillstånd för en miljöprövning är inte aktuellt för Rune Nilsson. Kostnaderna blir för stora. Kanske uppemot en miljon kronor och risken är stor att han får avslag.

Rune Nilsson hoppas dock fortfarande på förenklade regler för tillståndsgivning av småskaliga vattenkraftverk. I annat fall är det slut med verksamheten för Rune Nilssons del.

JAN BÄRTÅS

Rune Nilssons lilla vattenkraftverk i Gäddeviksås har nu stått still i drygt ett år.

FOTO: ARKIVFOTO

någon fortsättning på verksamheten blir det inte, konstaterar Andreas Hedrén, från Växjö kommun.

Gamla och nya krav på miljöförbättringar från staten

Att skapa vandringsvägar för fisken och förbättra miljön i vattendragen är inget nytt påfund. Redan under landskapslagarna 1350 fanns skrivelser om detta, påpekar Jan Grosen, chef för vattenvårdsfunktionen vid länsstyrelsen i Kronoberg.

Det finns flera skäl till att länsstyrelserna i landet just nu är mer aktiva med att se över vattenkraftanläggningar och dammar. Uppdraget fick myndigheten från den tidigare regeringen i regleringsbrev.

– Man gjorde det klart att tillsyn ska bedrivas. Detta

med tanke på att många dammar och kvarnar var ombyggda och inte hade tillräckliga tillstånd enligt miljölagen, säger Jan Grosen.

Bara i Kronobergs län finns runt 500 registrerade vattenanläggningar. 300 av dessa har inte genomfört en godkänd provning, enligt Jan Grosen.

Länsstyrelserna kan välja att gå olika hårt fram med denna tillsyn. Jan Grosen tycker ändå att Kronoberg går varsamt fram.

– Just nu sker en prioritering från vår sida kring anläggningar i Mörrumsån.

Jan Grosen.

Främsta skälet till att en vattenvårdsanläggning ska provas är miljöbalkens krav. Utöver detta kommer EU:s vattendirektiv som ska vara genomfört 2027.

Rådet som Jan Grosen ger till alla ägare av kvarnar, dammar och vattenkraftverk är att ta fram äldre gil-

tiga och historiska dokument så att man kan pröva lagligheten i anordningarna.

– Många vill miljöpröva sina anläggningar och vi stimulerar dem om att komma in med ansökningar.

En viktig del i miljöprovningen är att skapa bättre vandringsvägar för fiskarna. Och detta är ingen ny fråga, framhåller Jan Grosen.

Redan när landskapslagarna stiftades 1350 slog man fast att fiskarna måste kunna vandra fritt. Ska man göra dammar och hinder krävs tillstånd som

ska prövas i domstol.

Man talade om den så kallade kungsådran som var viktig för ett levande vattenliv. Det var en strömfåra i ett vattendrag som inte fick stängas av på grund av fiske eller sjöfart. Uttrycket tillkom redan 1442 och fanns kvar i skrivningarna fram till 1983.

– Tillståndsprovningar med miljöanpassningar krockar sällan med värdefulla kulturmiljöintressen i dag. Där ligger inte problemet. Nästan alla vattenverksägare är positiva till miljöförbättringar av sina anläggningar. Det man oroar sig för är processer-

na och höga kostnader.

Håkan Slotte, från Riksantikvarieämbetet, konstaterar att konflikten mellan miljömålen och kultur- och miljöfrågan som inte har uppmärksamats tillräckligt tidigare.

– Kultur- och miljöfrågor är dåligt belysta i vattenutredningar. Vi har samma problem i andra europeiska länder, som Holland och Frankrike, där man nu river ut gamla kvarnar och vattenanläggningar, till följd av miljöprovningar, säger Håkan Slotte.

JAN BÄRTÅS